

Řehoř z Nyssy, Původ řeči
(Contra Eunomium, II,389-439; II,543-553:
Gregorii Nysseni Opera I, vyd. W. Jaeger, Leiden 1960,
str. 339,28-355,10; 385,1-388,24)

Jen tělesné bytosti potřebují řeč

/389/ ... Rovněž /Eunomios/ zdůrazňuje, že i před stvořením těch, kdo užívají jmen, Bohu náleželo označení „nezrozený“ či „Otec“ a další pojmenování, jako by se obával, že se Bůh snad nezná, pokud jeho jméno není vysloveno těmi, kdo ještě nebyli stvořeni, anebo že snad sám na sebe zapomene, pokud se nebude vyslovovat jméno, které mu není známo. To vše je jeho výsměšný útok proti našim slovům, odpovídající jeho pronikavosti a ostrovtipu. Snaží se tak ukázat jako nemístné, že by Otec, vzniklý /*gegonós*/ přede všemi věky a časy i přede vši smyslovou a duchovní přirozeností, jakoby čekal na lidi, aby díky jejich pojmotvorbě /*epinoia*/ dostal jméno.

/390/ „Boha neoslovují jménem,“ uvádí Eunomios, „ani Syn, ani duchovní bytosti, které skrze Syna vznikly.“ Nikdo snad není tak naprosto zabeďněný, aby nevěděl, že jednorozený Syn, který je v Otci a který vidí Otce sám v sobě,¹ nepotřebuje k poznání toho, o čem mluví, jméno nebo sloveso /*réma*/, že ani Duch svatý, který proniká Boží hlubiny,² nedospívá k poznání hledané věci pomocí pojmenování, ba že ani nadsvětské mocnosti prosté látky neoznačují božství hlasem a jazykem. /391/ U duchovních bytostí prostých látky je intelektuální aktivita řečí /*logos*/, která neužívá tělesné pomoci orgánů. Vždyť ani my lidé bychom nepotřebovali slovesa a jména, kdybychom si mohli ukazovat pohyby své mysli přímo. Pro obestření naší přirozenosti tělesným obalem se však myšlenky, které nás napadají, nemohou takto zjevit, a proto musíme věcem přiřazovat jména jako jakési znaky a jejich pomocí si pohyby své mysli sdělovat. /392/ Kdyby bylo možné odhalit pohyby své mysli jinak,

¹ Srv. J 14,9.

² Srv. 1Kor 2,10.

τὸ λέγειν καὶ πρὸ τῆς τῶν ὀνομαζόν-
των γενέσεως ἀγέννητον ἢ πατέρα ἢ τὰ λοιπὰ τῶν ὀνομά-
30 τῶν προσαγορεύεσθαι τὸν θεόν, καθάπερ δεδιότα μὴ τοῦ

340 ὀνόματος παρὰ τοῖς μήπω γεγονόσι σιωπηθέντος ἑαυτὸν
ἀγνοήσκειν ἢ εἰς λήθην ἑαυτοῦ πέσοι τῇ σιωπῇ τοῦ ὀνό-
ματος ὃ ἐστὶν ἀγνοήσας, ἢ τε χλευαστικῇ τῶν ἡμετέρων
λόγων καταδρομῇ, ὅσον τὸ δριμύ τε καὶ ἀγχνῖνον ἔχει· δι'
5 ὧν κατασκευάζει τὸ ἄτοπον, ὅτι ὁ πρὸ πάντων αἰώνων καὶ
χρόνων καὶ πάσης αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς φύσεως γεγονὼς
πατήρ πως περιμένει τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα διὰ τῆς τούτων
ὀνομασθῇ ἐπινοίας.

390 Οὐκ ὀνομαζόμενος, ὥς φησιν ἐκεῖνος, οὔτε ὑπὸ
10 τοῦ υἱοῦ οὔτε ὑπὸ τῶν δι' ἐκείνου γενομένων νοη-
τῶν οὐσιῶν. οὐδένα γὰρ οὕτως οἶμαι κορύζης εἶναι
βαθείας μεστὸν ὥς ἀγνοεῖν ὅτι ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ἐν τῷ
πατρὶ ὢν καὶ ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα βλέπων ὀνόματος ἢ
ῥήματος πρὸς τὴν τοῦ ὑποκειμένου γνώσιν οὐκ ἐπιδέεται,
15 οὔτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ τὰ τοῦ θεοῦ βάθη διερευνώ-
μενον διὰ τῆς ὀνομαστικῆς προσηγορίας πρὸς τὴν τοῦ ζήτου-
μένου γνώσιν ἐνάγεται, οὔτε ἡ ἀσώματος τῶν ὑπερκοσμίων
δυνάμεων φύσις φωνῇ καὶ γλώττῃ κατονομάζει τὸ θεῖον.
391 ἐπὶ γὰρ τῆς αὐτοῦ καὶ νοερᾶς φύσεως ἡ κατὰ τὸν νοῦν
20 ἐνέργεια λόγος ἐστὶν οὐδὲν τῇ ὕλικῇ τῶν ὀργάνων ὑπηρεσίᾳ
συγχρώμενος. καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως οὐδὲν
ἂν ἐδέησεν ἡμῖν τῆς τῶν ῥημάτων καὶ ὀνομάτων χρήσεως,
εἰ δυνατόν ἦν γυμνὰ προδεικνύειν ἀλλήλοις τὰ τῆς διανοίας
κινήματα· νυνὶ δὲ τῶν ἐγγενομένων ἡμῖν νοημάτων διὰ τὸ
25 τῇ σαρκίνῃ περιβολῇ τὴν φύσιν ἡμῶν περιεργεσθαι φανε-
ρωθῆναι μὴ δυναμένων, ἀναγκαίως καθάπερ σημεῖα τοῖς
πράγμασι τὰς ποιάς τῶν ὀνομάτων θέσεις ἐπιβάλλοντες δι'
392 ἐκείνων τὰς τοῦ νοῦ κινήσεις ἀλλήλοις δημοσιεύομεν. εἰ
δέ πως ἦν ἀπογυμνοῦν ἐτέρως τὰ τῆς διανοίας κινήματα,

12 Joh 14,20 et 16,15 15 I Cor 2,10

MCT 2 πέση T 3 τε: δὲ v 9 ab οὐκ ὀνομαζόμενος novam
sententiam incipere Eunomii verba continentem novi capitis
initio significavi 10 γινομένων CT 12 μον. θεὸς v τῷ om v
13 αὐτῷ v 16 ὀνοματικῆς M 18 γλώσση M 21 χρώμενος CT
22 ῥημάτων τε καὶ v 24 ἐγγινομένων v 27 ἐπιβαλόντες v

mohli bychom opustit rozvláčné /*periodiké*/ užívání slov a sdílet se jasněji a bezprostředněji, vyjevující samými hnutími své mysli přirozenost věcí, k níž se mysl obrací. Namísto toho jsme jedné věci dali jméno „nebe“, druhé „země“ a další ještě jiné, a také pro (kategorie) „mít se jak k čemu“, „jednat“, „být předmětem jednání“ jsme našli jejich vlastní slovní označení, aby pohyb naší mysli nezůstal nesdílitelný a nepoznatelný. /393/ Avšak nadsvětské bytosti prosté látky, nezávislé na tělesné schránce, nepotřebují jmen ani sloves, jichž by užívaly samy o sobě nebo o přirozenosti, která je přesahuje. Pokud někdy Písmo uvádí slova těchto duchovních bytostí, je to řečeno kvůli nám posluchačům, kteří se o dané věci nemůžeme poučit jinak, než je-li vyjádřena pomocí jmen a sloves. /394/ Jestliže David inspirován Duchem svatým uvádí, že „Pán“ něco „řekl Pánu“ (Ž 109(110),1), je to David sám, kdo nám nemůže jinak oznámit poučení o tom, co má na mysli, než že poznání tajemství, která mu Bůh ukázal, vyloží pomocí jmen a sloves.

Člověk obdržel od Boha schopnost dávat věcem jména

/395/ Myslím, že bude dobře nechat stranou všechny Eunomiovy úvahy namířené proti pojmotvorbě /*epinoia*/, v nichž dokonce předhazuje pomatenost těm, kdo jméno pro božství pokládají za pokus lidské pojmotvorby /*di'epinoias*/ objasnit tuto vyvýšenou přirozenost. Proč ve svém myšlení pokládá za nutné pojmotvorbu zesměšňovat, mohou zájemci zjistit z jeho slov. Co si sami myslíme o užívání jmen, řekli jsme v pokračování výkladu, totiž že vě-

χαίρειν τὴν περιοδικὴν τῶν ῥημάτων ὑπηρεσίαν ἔασαντες
τῆλαυγέστερον ἂν καὶ καθαρώτερον ἀλλήλοις συνεγινόμεθα,
αὐτὴν τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν περὶ ἣν ὁ νοῦς καταγίνεται
ταῖς τῆς διανοίας ὁρμαῖς ἐκκαλύπτοντες· νυνὶ δὲ τοῦτου
5 χάριν τῷ μὲν τινὶ τῶν ὄντων ὄνομα οὐρανὸν ἐθέμεθα ἐτέρῳ
δὲ γῆν καὶ ἄλλῳ ἄλλο τι καὶ τὸ πρὸς τί πως ἔχειν ἢ τὸ
ἐνεργεῖν ἢ τὸ πάσχειν, πάντα ἰδιαζούσαις ἐπισημαινόμεθα
ταῖς φωναῖς, ὥς ἂν μὴ ἀκοινώνητός τε καὶ ἄγνωστος ἦ
393 τοῦ νοῦ κίνησις ἐν ἡμῖν μένοι. ἡ δὲ ὑπερκόσμιος ἐκείνη
10 καὶ ἄυλος φύσις τῆς σωματικῆς περιοχῆς ἐλευθέρᾳ οὔσα
καὶ ἄνετος οὔτε ἐφ' ἑαυτῆς οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης
φύσεως ὀνομάτων δέεται ἢ ῥημάτων, ἀλλ' εἴ που καὶ μνη-
μονεύεται παρὰ τῆς νοερᾶς φύσεως λόγος τις ἐν ἱεραῖς
βίβλοις ἀνάγραπτος, ἡμῶν ἕνεκεν τῶν ἀκουόντων τὸ τοιοῦτον
1044 M. λέγεται τῶν ἀδυνατούντων ἄλλῳ τρόπῳ μαθεῖν τὸ δηλού-
394 μενον, μὴ διὰ φωνῶν καὶ ῥημάτων ἐξαγγελλόμενον. καὶ ὁ
Δαβὶδ ἐν πνεύματι λέγει τῷ κυρίῳ παρὰ τοῦ κυρίου τι
λέγεσθαι, Δαβὶδ ὁ λέγων ἐστὶν ὁ μὴ δυνάμενος ἐτέρως
ἡμῖν τὴν τοῦ νοηθέντος διδασκαλίαν ποιήσασθαι, εἰ μὴ διὰ
20 φωνῶν καὶ ῥημάτων τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ θεόθεν τῶν
μυστηρίων κατανόησιν ἐρμηνεύσειε.
395 Πάντα τοίνυν τὰ κατὰ τῆς ἐπινοίας αὐτῷ φιλοσοφη-
θέντα ῥήματα παραδραμεῖν οἴμαι καλῶς ἔχειν, καὶ μανίαν
ἐπικαλῆ τοῖς τὸ τῆς θεότητος ὄνομα πρὸς δῆλωσιν τῆς
25 ὑπερεχούσης φύσεως παρὰ ἀνθρώπων οἰομένοις δι' ἐπινοίας
λέγεσθαι. τί μὲν γὰρ οὗτος νοῦν διασύρειν οἴεται δεῖν τὴν
ἐπίνοιαν, ἐκ τῶν ἐκείνου πάρεστι λόγων τοὺς βουλομένους
διδάσκεσθαι· ἀ δὲ ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν περὶ τῆς τῶν ὀνο-
μάτων χρήσεως, ἐν τοῖς κατόπιν εἰρήκαμεν, ὅτι τῶν πραγ-

17 Ps 109,1

MCT I ῥημάτων: ὀνομάτων v 2 συνεγινόμεθα v 3 τὴν τῶν
πραγμάτων φύσιν v 11 οὔτε ἐφ' ἑαυτῆς om v 15 post ἀδυνα-
τούντων add τοῦτων v 17 λέγει v 20 ἐγγινομένην M 24 ἐπι-
καλῆ η ex ei corr vid in rasura T 25 φύσεως: δυνάμεως v
28 ἀ: οἷα v

ci jsou uspořádány tak, jak to odpovídá jejich přirozenosti, jména vyjadřující věci však vynalezla rozumová /*logiké*/ schopnost vložená do naší přirozenosti od Boha.³ /396/ Pokud někdo přenáší jejich původ /*aitia*/ na dárce této schopnosti, nemáme námitek, právě tak jako říkáme, že pohyb, vidění i činnost ostatních smyslů pocházejí od toho, od něhož jsme tyto schopnosti dostali. Původ /*aitia*/ pojmenovávání Boha, ať už je on sám ve své přirozenosti čímkoli, se tedy podle rozšířeného argumentu /*kata ton koinon logon*/ přenáší na Boha; výkon této schopnosti /*exúsia*/, totiž nazývat vše, co nahlížíme, tím nebo jiným jménem, náleží však k /naší/ přirozenosti. Zda chce někdo tuto schopnost nazývat pojmotvorba nebo nějak jinak, není důvodem sporu. /397/ Dokladem uvedeného pojetí je, že všichni nenazývají božství stejně, ale každý vyjadřuje to, co nahlédl, podle svého uvážení. Pomlčíme tedy o celém jeho odporném žvástu týkajícím se pojmotvorby a přidržíme se této nauky. Chceme upozornit jen na jednu část, kterou vložil do svého tlachu, kde se totiž domnívá, že se Bůh jako nějaký vychovatel či učitel abecedy posadil s prvními lidmi a dával jim lekci o slovesech a jménech. /398/ Uvádí tam: „Kdyby /Bůh/ první lidi nebo jejich bezprostřední potomky nenaučil, jak se jednotlivé věci nazývají a jmenují, museli by spolu žít bez rozumu a bez řeči. A nevykonali by ani nic k životu potřebného, protože myšlení každého z nich by bylo temné, neboť by neznali označující slova, tj. slovesa a jména.“ /399/ Taková je pomatenost našeho spisovatele,

μάτων ἔχόντων ὡς ἔχει φύσεως τὰς ἐρμηνευτικὰς τῶν ὄντων φωνὰς ἢ <ἐν>τεθεῖσα παρὰ τοῦ θεοῦ τῇ φύσει ἡμῶν
 396 λογικῇ δύναμις εὗρατο. ὦν εἰ μὲν τις τὴν αἰτίαν εἰς τὸν δεδωκότα τὴν δύναμιν ἀναφέρει, οὐδὲ ἡμεῖς ἀντιλέγομεν,
 5 ὥσπερ καὶ τὸ κινεῖσθαι καὶ τὸ ὄραν καὶ τὰ λοιπὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐνεργεῖν παρ' ἐκείνου λέγομεν γίνεσθαι, παρ' οὗ τὴν τοιαύτην ἐσχήκαμεν δύναμιν. οὕτως οὖν καὶ τοῦ ὀνομάζειν τὸν θεὸν τὸν ὄντα κατὰ τὴν φύσιν ὅπερ ἐστὶν ἢ μὲν αἰτία κατὰ τὸν κοινὸν λόγον εἰς αὐτὸν ἐκείνον τὴν
 10 ἀναφορὰν ἔχει, ἢ δὲ ἐξουσία τοῦ τὰ νοηθέντα πάντα τοιῶσδε ἢ ὡς ἐτέρως κατονομάζειν ἐν τῇ φύσει κεῖται· ἦν εἴτε τις ἐπίνοιαν εἴτε ἄλλο τι βούλοιο λέγειν, οὐ διοισόμεθα.
 397 τεκμήριον δὲ τοῦ λόγου τοῦτο ποιούμεθα, τὸ μὴ παρὰ πᾶσιν ὁμοίως τὸ θεῖον κατονομάζεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὸ δοκοῦν
 15 ἐκάστοις τὸ νοητὸν ἐρμηνεύεσθαι. οὐκοῦν πᾶσαν τὴν συρφετώδη περὶ τῆς ἐπινοίας αὐτοῦ φλυαρίαν σιγήσαντες τῶν δογμάτων ἐξόμεθα, τοσοῦτον μόνον παρασημηνάμενοι ἕκτινων τῶν κατὰ τὸ μέσον αὐτῷ τῆς κενοφωνίας παρεντεθέντων, ὅπου οἴεται τὸν θεὸν τοῖς πρωτοπλάστοις καθάπερ
 20 τινὰ παιδαγωγὸν ἢ γραμματιστὴν παρακαθήμενον ῥημάτων
 398 τε καὶ ὀνομάτων ὑφηγεῖσθαι διδασκαλίαν· ἐν οἷς φησιν αὐτοὺς τοὺς πρώτους ὑπὸ τοῦ θεοῦ πλασθέντας ἢ τοὺς προσεχῶς ἐξ ἐκείνων φύντας, εἰ μὴ ἐδιδάχθησαν ὡς ἕκαστα τῶν πραγμάτων λέ-
 25 γεται τε καὶ ὀνομάζεται, ἀλογίᾳ καὶ ἀφωνίᾳ συζῆν, καὶ οὐδὲν ἄν, φησὶν, τῶν βιωφελῶν κατεπράξαντο, ἀδήλου τῆς ἐκάστου διανοίας ὑπαρχούσης δι' ἀπορίαν τῶν σημαινόντων, ῥημά-
 399 των δηλαδὴ καὶ ὀνομάτων. τοσαύτη <ή> παρα-
 30 φροσύνη τοῦ λογογράφου, ὡς μὴ ἐξαρκεῖν ἡγεῖσθαι τὴν

MCT 2 τεθεῖσα libri v, correxi cf 343, 1 et 10 4 ἀναφέρει v
 οὐδὲ: οὔτε v 6 γίνεσθαι v, om MCT 8 τὸν ante θεὸν om M v
 10 πάντα om M 11 ἢ: ἦν C ἔχει post ὡς ἐτέρως iterat M
 17 μόνον: ἡμῖν v 20 προκαθήμενον CT v 25 ἀφ. κ. ἀλογίᾳ v
 27 τῆς om v 29 ἢ addidi

³ Srv. CE II,177-293, zejm. 189-195a.

že schopnost vložená Bohem do /naší/ přirozenosti podle něho nestačí na celý postup myšlení a řeči /*logiké energeia*/, takže kdyby se lidé nenaučili znát jednu věc po druhé, tak jako studenti hebrejštiny nebo latiny, nevěděli by, co věci jsou, protože by nerozeznali ani oheň ani vodu ani vzduch ani ostatní jsoucna, pokud by znalost těchto věcí nezískali díky jménům, která se k nim pojí. /400/ My naopak tvrdíme, že ten, který všechno stvořil svou moudrostí a který dal život rozumné bytosti /*to logikon túto plasma*/, již tím, že do její přirozenosti vložil rozum /*logos*/, jí propůjčil i celou schopnost myšlení a řeči /*logiké dynamis*/. /401/ Máme přece ve své přirozenosti od toho, který vytvořil oko a vštípl nám sluch, schopnosti smyslových ústrojí, která sami užíváme k tomu, k čemu byla jednotlivě uzpůsobena, a nepotřebujeme někoho, kdo by dal jména barvám, které zachycuje zrak (oko samo si v tom totiž vystačí jako učitel), ani nemusíme mít jiné učitele k poznání věcí, které vnímáme sluchem, chutí nebo hmatem, neboť máme sami v sobě schopnost posoudit všechno, co skrze smyslové vnímání přichází. A podobně podle našeho přesvědčení Bůh utvořil rozvažující schopnost duše /*dianoétiké dynamis*/ tak, že se sama uvádí do pohybu a obrací se k věcem, a aby poznání nebylo zmatené, přiděluje každé věci slovní označení jako jakási znamení (*sémantra*). /402/ Tuto nauku dosvědčuje i velký Mojžíš, který říká, že Adam dal jména nerozumným živočichům. Píše totiž: „A Bůh vytvořil ze země také všechna polní zvířata a všechny nebeské ptáky a přivedl je k Adamovi, aby viděl, jak je nazve.

ἐντεθεῖσαν τῇ φύσει παρὰ τοῦ θεοῦ δύναμιν πρὸς πᾶσαν μέθοδον λογικῆς ἐνεργείας, ἀλλ' εἰ μὴ τὰ καθ' ἕκαστον μάθοιεν, καθάπερ οἱ τὴν Ἑβραίων ἢ τὴν Ῥωμαίων φωνὴν διὰ λέξεων διδασκόμενοι, ἀγνοεῖν τὰ πράγματα ὃ τι ἐστί,
 5 μὴ τὸ πῦρ, μὴ τὸ ὕδωρ, μὴ τὸν ἀέρα, μὴ τὰ λοιπὰ τῶν ὄντων ἐπιγινώσκοντας, εἰ μὴ διὰ τῶν ἐπικειμένων αὐτοῖς
 400 ὀνομάτων τὴν περὶ τούτων γνῶσιν ἐκτήσαντο. ἡμεῖς δὲ φαμεν ὅτι ὁ τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιήσας καὶ τὸ λογικὸν
 1045 M. τοῦτο πλάσμα ζωοπλαστήσας μόνῳ τῷ ἐφεῖναι τῇ φύσει
 401 τὸν λόγον πᾶσαν τὴν δύναμιν τὴν λογικὴν ἐναπέθετο. καὶ ὥσπερ τὴν ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις δύναμιν παρὰ τοῦ πλά-
 σαντος τὸν ὀφθαλμὸν καὶ φυτεύσαντος τὴν ἀκοὴν ἐν τῇ φύσει ἔχοντες ἀφ' ἑαυτῶν πρὸς ὃ πέφυκε τῶν αἰσθητηρίων ἐν ἑκάστῳ, πρὸς τοῦτο κεχρήμεθα καὶ οὐ δεόμεθα οὔτε τοῦ
 15 τὰ χρώματα κατονομάσαντος, ὧν ἡ ὄρασις τὴν ἀντίληψιν ἔχει (ἀρκεῖ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς ἑαυτῷ γενέσθαι τῶν τοιούτων διδά-
 σκαλος) οὔτε ὧν διὰ τῆς ἀκοῆς ἢ διὰ τῆς γεύσεως ἢ διὰ τῆς ἀφ᾽ ἑαυτῶν αἰσθανόμεθα ἄλλοτρίων πρὸς τὴν γνῶσιν διδασκάλων δεόμεθα, οἵκοθεν ἔχοντες ἑκάστου τῶν κατ' αἰσθησιν ἐγγινο-
 20 μένων ἡμῖν τὸ κριτήριον· οὕτω φαμέν καὶ τὴν διανοητικὴν τῆς ψυχῆς δύναμιν τοιαύτην παρὰ τοῦ θεοῦ γενομένην ἀφ' ἑαυτῆς τὸ λοιπὸν κινεῖσθαι καὶ πρὸς τὰ πράγματα βλέπειν, καὶ ὥς ἂν μηδεμίαν σύγχυσιν ἢ γνῶσιν πάθοι, καθάπερ σήμαντρά τινα τὰς διὰ τῶν φωνῶν ἐπισημειώσεις ἑκάστῳ
 402 τῶν πραγμάτων ἐπιβάλλειν. πιστοῦται δὲ τὸ τοιοῦτον δόγμα καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς εἰπὼν παρὰ τοῦ Ἀδάμ ἐπιτεθεῖσθαι τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων τὰς ἐπωνυμίας, οὕτωςι γράφας τῷ ῥήματι· Καὶ ἐπλασεν ὁ θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ
 30 ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδὰμ ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά· καὶ

28 Gen 2,19-20

MCT 2 τὰ om M 3 μάθοιεν correxi: μάθοι libri v τὴν τῶν Ἑβραίων v τὴν post ἢ CT: τῶν M v 7 τούτων: τούτου v 8 ὁ om T 13 παρ' αὐτῶν v 19 αἰσθησόμεθα v 26 εἶπον M

A všechny živé bytosti mají svá jména podle toho, jak je Adam nazval. Tak dal Adam jména všem domácím i všem polním zvířatům“ (*Gn 2,19 n.*).

Filosofické představy o původu řeči

/403/ Ale zdá se, že nás jeho žvanění, kterým se obrací proti pojmotvorbě, zdržuje jako nějaké lepivé ulpívající bahno a nedovoluje nám pokročit k užitečnějším tématům. Jak by také někdo mohl rychle proběhnout jeho pečlivou a důmyslnou filosofií, kde říká, že „nejen velikost tvůrce je patrná z jeho děl, ale také Boží moudrost se ukazuje ve jménech, neboť Bůh každé vzniklé věci přizpůsobil její vlastní a náležité pojmenování“. /404/ Snad to četl v platonském dialogu *Kratylos* nebo slyšel od někoho, kdo to tam četl,⁴ a pro nesmírnou chudobu vlastních myšlenek tyto tlachy přišel ke svým vlastním žvástům, napodobuje tak ty, kdo sbírají jídlo žebráním. /405/ Jako totiž žebráci z trošek, které jim dopřeje každý z jejich dobrodinců, sestaví pestré a rozmanité jídlo, tak i Eunomiův výklad pro nedostatek skutečného pokrmu pracně odevšad shromažďuje drobký sloves a jmen. A právě z tohoto důvodu, když si osvojil krásu platonské mluvy, domnívá se, že je vhodné učinit jeho filosofií naukou církve. /406/ Pověz mi, kolika jmény se u různých národů nazývá stvořená obloha? My jí říkáme *úranos*, Žid *samaeim*, Říman *kailúm*, ještě jinak Syřan, Méd, Kappadočan, Maur, Thrák, Egyptan – a těžko vůbec spočítat

παῖν δ' ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ· καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ ὀνόματα πᾶσι τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ.

- 403 Ἀλλ' ἔοικε καθάπερ τις γλοιώδης πηλὸς καὶ ἐχέ-
5 κολλος ὁ κατὰ τῆς ἐπινοίας αὐτῷ συντεθεὶς λῆρος παρα-
κατέχειν ἡμᾶς καὶ μὴ ἔαν τῶν χρησιμωτέρων προσάψασθαι.
πῶς γὰρ ἂν τις παραδράμοι τὴν σπουδαίαν ἐκείνην καὶ
πεφροντισμένην φιλοσοφίαν, ἐν οἷς φησι μὴ μόνον τοῖς
10 ποιήμασιν ἐμφαίνεσθαι τὴν τοῦ δημιουργοῦ
μεγαλοπρέπειαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὀνόμασι δια-
δείκνυσθαι τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν οἰκείως καὶ
προσφυῶς ἐκάστῳ τῶν γενομένων τὰς προση-
404 γορίας ἀρμόσαντος; ταῦτα Κρατύλῳ τάχα τῷ Πλατω-
νικῷ διαλόγῳ ἢ αὐτὸς ἐντυχὼν ἢ τινος τῶν ἐντετυχηκότων
15 ἀκούσας διὰ τὴν πολλήν, οἶμαι, πτωχείαν τῶν νοημάτων
ἐρράπτει τοῖς ἰδίοις λήροις τὰς ἐκεῖ φλυαρίας, ὅμοιον τι ποιῶν
405 τοῖς τὴν τροφὴν ἐκ προσαιτήσεως ἑαυτοῖς συναγείρουσιν. ὥς
γὰρ ἐκεῖνοι βραχύ τι παρ' ἐκάστου τῶν ὀρεγόντων δεχόμενοι
ἐκ ποιικίλων τε καὶ πολυειδῶν τὴν τροφὴν ἑαυτοῖς ἔρανί-
20 ζουσιν, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Εὐνομίου λόγος διὰ τὴν τοῦ ἀλη-
θινοῦ ἄρτου πενίαν τὰς πανταχόθεν ψίχας ῥημάτων τε καὶ
ὀνομάτων τῷ ἰδίῳ συνερανίζει πόνῳ καὶ τούτου χάριν περι-
κτυπηθεὶς τῇ καλλιφωνίᾳ τῆς Πλατωνικῆς λέξεως πρέπειν
οἶσται δόγμα τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐκείνου φιλοσοφίαν ποι-
406 ἥσασθαι. πόσαις γάρ, εἰπέ μοι, φωναῖς κατὰ τὰς τῶν
ἔθνῶν διαφορὰς ἢ τοῦ στερεώματος κατονομάζεται κτίσις;
ἡμεῖς οὐρανὸν τοῦτο λέγομεν, σαρμαῖμ ὁ Ἑβραῖος, ὁ Ῥω-
μαῖος καίλουμ καὶ ἄλλως ὁ Σύρος ὁ Μῆδος ὁ Καππαδόκης
1048 Μ. ὁ Μαυρούσιος ὁ Θράξ ὁ Αἰγύπτιος, οὐδὲ ἀριθμῆσαι ῥάδιον

13 de loco Cratyli Platonici Gregorius cogitare videtur velut Crat 390 D-E

MCT 2 θηρίοις τῆς γῆς καὶ post τοῖς add v 4 γλοιώδης C
9 θεοῦ v 10 κὰν M v 16 τι om CT v 22 νοημάτων v
23 πρέπον v 27 σαρμαῖμ CT: μαμαῖμ M σαρμαῖμ v 28 καίλουμ
scripsi: κέλουμ vel κελούμ libri v

⁴ Snad *Crat.* 393d.

různá pojmenování, která se vyskytují u jednotlivých národů pro nebe a ostatní věci. /407/ Které z nich je prosím tě to náležité jméno, v němž se ukazuje veliká Boží moudrost? Pokud dáš řeckému jménu přednost před ostatními, pak kupř. Egyptan bude protestovat a nabízet své vlastní. A pokud dáš přednost hebrejskému, vytáhne Syřan se svým. Říman jim ovšem nepřenechá prvenství, ani Méd se nesmíří s tím, že by jeho pojmenování přišlo zkrátka. A také příslušníci dalších národů budou svá jména protěžovat před ostatními. /408/ Což jeho nauka neutrpí, je-li disputujícími roztrhána na tolik různých jmen? „Avšak z těchto,“ uvádí Eunomios, „jakoby veřejně známých zákonů je zřejmé, že Bůh vytvořil pro jednotlivé přirozenosti vhodné názvy.“ /409/ Jak velkolepá je to nauka! Jaký význam náš teolog dopřává božskému vyučování – lidé jej obvykle neupírají ani lazebníkům. I je přece necháváme, aby vymýšleli jména pro činnosti, jež vykonávají, a nikdo je nezahrnul božskými počty, když dávají svým výtvorům jména „umyvadla na nohy“, „depilační prostředky“, „ručníky“ a mnoho dalších, ačkoli jsou to jména, která svým významem /*emfasei*/ „náležité“ vyjevují věci, o nichž je řeč /*hypokeimenon*/.

/410/ Ale ponechám již stranou jak toto vše, tak i následující výklad o epikurejské fyzice, která se podle něho podobá pojmotvorbě, neboť prý prázdno, atom a nahodilé vznikání jsouceny ukazují příbuznost s tím, jak vysvětlujeme pojmotvorbu. Jak dobře Epikura pochopil! Pokud jména označující věci přičkneme rozumové schopnosti naší přirozenosti,

- τάς τῶν ὀνομάτων διαφοράς, ὅσαι κατὰ ἔθνος περί τε τοῦ οὐρανοῦ καί τῶν λοιπῶν πραγμάτων οὔσαι τυγχάνουσιν.
- 407 ποῖον οὖν, εἰπέ, τούτων τὸ προσφυές ἐστίν ὄνομα, ᾧ ἡ μεγαλοπρεπὴς σοφία τοῦ θεοῦ διαδείκνυται; ἂν τὸ Ἑλληνικὸν τῶν λοιπῶν προτιμήσῃς, ἀντιστήσεται σοι τυχὸν ὁ Αἰγύπτιος τὸ ἑαυτοῦ προβαλλόμενος· κἂν τῷ Ἑβραϊκῷ τὰ πρωτεῖα νείμῃς, ἀντιπαρεξάγει ὁ Σύρος τὴν ἰδίαν φωνήν· οὐδὲ ὁ Ῥωμαῖος τούτοις τῶν πρωτείων ὑφήσεται καὶ ὁ Μῆδος οὐ δέξεται μὴ τὰ ἑαυτοῦ προτερεῦειν καὶ ἐκ τῶν
- 10 λοιπῶν ἔθνων ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ πρὸ τῶν ἄλλων ἀξιῶσει
- 408 πρωτεύειν. τί οὖν οὐ πείσεται τὸ δόγμα πρὸς τοσαύτας φωνῶν διαφοράς ὑπὸ τῶν ἀμφισβητούντων διασχιζόμενον; ἄλλ' ἐκ τούτων, φησί, καθάπερ νόμων ἐμφανῶς κειμένων δηλοῦται τὸ τὸν θεὸν ταῖς φύσεσι πρε-
- 15 πούσας καὶ καταλλήλους ποιεῖσθαι τὰς κλήσεις. ὧ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ δόγματος. οἷας ὑπολήψεις ταῖς θείαις διδασκαλίαις ὁ θεολόγος χαρίζεται, ὧν οὐδὲ τοῖς βαλανεῦσι φθονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι. καὶ γὰρ ἐκείνοις συγχωροῦμεν ὀνοματοποιεῖν τὰς ἐνεργείας περὶ ἃς πονοῦντες
- 20 τυγχάνουσι, καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς ταῖς ἰσοθέοις τιμαῖς ἀπεσέμνυνεν, ὅτε ποδάνιπτρα καὶ ψιλέθαιρα καὶ χειρόμακτρα καὶ τοιαῦτα πολλὰ τοῖς γινόμενοις παρ' αὐτῶν ὀνόματα τίθενται, προσφυῶς δηλοῦντα τῇ ἐμφάσει τῶν ῥημάτων τὸ ὑποκείμενον.
- 410 Ἄλλὰ παραδραμοῦμαι καὶ ταῦτα καὶ τὴν Ἐπικουρείον αὐτῶν φυσιολογίαν <τὴν> ἐφεξῆς κειμένην, ἣν ἰσοδυναμεῖν τῇ ἐπινοίᾳ φήσει ὁ τὸ κενὸν καὶ ἄτομον καὶ τὰς τυχαίας τῶν ὄντων γενέσεις συγγενῶς ἔχειν λέγων πρὸς τὸ διὰ τῆς ἐπινοίας δηλούμενον. ὧ πῶς ἐνόησε τὸν Ἐπίκουρον. εἰ
- 30 τὰς σημαντικὰς τῶν πραγμάτων φωνὰς τῇ λογικῇ δυνάμει

MCT I τοῦ om C v 3 εἰπέ μοι v τὸ ante προσφυές om v 10 ἕκαστος MT: ἕκαστον C v πρὸ τῶν ἄλλων MT: om C v 15 καὶ om v 19 τὰς om v 20 ταῖς om v 21 ῥόμακτρα M 22 ὀνόματα om v 26 τὴν addidi 27 φησὶν v 29-30 εἰ τὰς σημαντικὰς—346, 3 Ἐπίκουρον om v 30 πραγμάτων: ὄντων M

jsme usvědčeni, že sdílíme Epikurovu nauku o nedělitelných těliscích, shlucích, srážkách odražených atomů atd.⁵ /411/ Pomlčme raději o předchůdci a spojenci jeho nauk Aristotelovi, jehož názor, jak Eunomios uvádí v dalším, se prý shoduje s /naším/ výkladem pojmotvorby. „Je to totiž jeho nauka,“ říká Eunomios, „že se prozřetelnost nevztahuje na všechna jsoucna a netýká se pozemských věcí“,⁶ a tuto nauku prohlašuje za „suhlasnou s /naším/ zkoumáním o pojmotvorbě“. Z toho lze usoudit, jak pečlivě nauky zkoumá. A pokračuje: „Bud' totiž není záhodno připisovat Bohu ani vznik věcí, nebo – pokud to činíme – mu neupírat ani dávání jmen.“ /412/ Jenže u nerozumných zvířat, o nichž jsme se výše zmínili, nás Písmo učí pravý opak: ani totiž Adam zvířata nestvořil, ani je Bůh nepojmenoval, ale podle Mojžíšova vyprávění pochází od Boha jejich vznik, od člověka pojmenování toho, co vzniklo. /413/ Dále pro nás Eunomios drží oslavnou řeč o řeči /*logoi*/, jako by někdo moc řeči znevažoval, a po této arogantní a bombastické slátanině prohlašuje: „Podle zákona prozřetelnosti a podle dokonalé míry spojil /Bůh/ rozdělení jmen s poznáním a užitím nezbytných věcí.“

⁵ Srv. podobně Epikuros, *Ep. ad Herodotum* (Arrighetti 43-44) (Arrighetti = Epicuro, *Opere*, vyd. G. Arrighetti, Torino 1973² s odkazem na paragraf); Marcus Aurelius, VII,50 (vyd. A. I. Trannoy, Paris 1975⁵, str. 77).

⁶ W. Jaeger, *ad loc.*, uvádí, že tato představa o Aristotelově nauce je uchována v doxografické tradici, navazující snad na ztracené Aristotelovy dialogy (srv. H. Diels, *Doxographi graeci*, vyd. H. Diels, Berlin – Leipzig 1929, str. 130 n.).

- τῆς φύσεως ἡμῶν ἀνατίθεμεν, διὰ τοῦτο τὰ ἀμερῇ σώματα καὶ τὰς τῶν ἀτόμων ἀντεμπλοκάς καὶ συγκρούσεις καὶ ἀποπάσεις καὶ τὰ τοιαῦτα κατ' Ἐπίκουρον λέγοντες ἐλεγχόμεθα. σιγάσθω καὶ ὁ προστάτης αὐτοῦ καὶ σύμμαχος τῶν
 411 δογμάτων Ἀριστοτέλης, οὐ τὴν δόξαν ἐν τοῖς ἐφεξῆς φησι τοῖς τῆς ἐπινοίας λόγοις συμφέρεσθαι. ἐκείνου γὰρ φησιν εἶναι τὸ δόγμα τὸ μὴ διὰ πάντων τῶν ὄντων διήκειν τὴν πρόνοιαν μηδὲ μέχρι τῶν περιγείων διαβαίνειν πραγμάτων, ὅπερ οὗτος
 10 σύμφωνον τοῖς κατὰ τὴν ἐπίνοιαν ἐξήτασμένοις εἶναι δι᾽ ἰσχυρίζεται. οὕτως ἐστὶ κρίνειν ἐπεσκεμμένος δι' ἀκριβείας τὰ δόγματα. ἀλλὰ προῖων χρῆναί φησιν ἢ μηδὲ τὴν γένεσιν τῶν ὄντων τῷ θεῷ συγχωρεῖν ἢ δόντας ταύτην μὴ παραιρεῖσθαι
 412 τὴν τῶν ὀνομάτων θέσιν. καὶ μὴν καὶ περὶ τῶν ἀλόγων, καθὼς φθάσαντες εἰρήκαμεν, τὸ ἐναντίον παρὰ τῆς γραφῆς διδασκόμεθα, ὅτι οὕτε ἐποίησεν ὁ Ἀδὰμ τὰ ζῷα οὔτε ὠνόμασεν ὁ θεός, ἀλλὰ παρὰ τοῦ θεοῦ μὲν ἡ γένεσις, παρὰ δὲ τοῦ ἀνθρώπου τῶν γεγονότων ἡ κλήσις,
 413 ὥς ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως ἰστόρηται. εἰτα λόγων ἡμῖν ἐγκώμιον τῷ ἰδίῳ διέξεισι λόγῳ, ὥσπερ ἀτιμάζοντός τινος τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, καὶ φησι μετὰ τὴν ἀσύφλητον ἐκείνην καὶ στομφώδη τῶν ῥημάτων συνθήκην προνοίας νόμῳ καὶ μέτρῳ τελείῳ συνάψαι τῇ γνώσει καὶ τῇ
 25 χρήσει τῶν ἀναγκαίων τὴν μετάδοσιν τῶν ὀνο-

1-3 cf Epicuri Epistula ad Herodotum § 43-44 ubi commemorat τὰς ἀτόμους, τὴν περιπλοκὴν, τὴν σύγκρουσιν, τὸν ἀποπαλμόν, de ἀντεμπλοκῇ cf Marc Antonin VII 50 5-9 haec doctrina in Aristotelis pragmatias non occurrit, sed cf traditionem doxographicam H. Diels, *Doxographi graeci* p 130 et praecipue locos collectos p 131,2 quibus hic noster addendus est. Aristoteles in dialogis perditis hoc docuisse videtur, qui Platonis senescentis vestigia non semel premebant

MCT 11-12 ἐπεσκεμμένος MC: ἐπεσκεμμένως v utrumque exhibet T 22 ἀσύφλητον MC: ἀσύφυλον T ἀσύφυλον v 24 τελείῳ MC, om T sed sscr man alt: τελείως v

A velmi mnoho podobných nesmyslů říká jakoby ve snu, aby pak ve svém výkladu dospěl k nepopiratelné a nesporné nutnosti. /414/ Uvedu jeho výklad ne doslovně, ale jen jeho myšlenku. Říká: „Vynalézání slov nelze přisuzovat básníkům, kteří si ve svých představách o Bohu vymýšlejí.“ Jak velké výsady dává ten ušlechtilý muž Bohu, když mu propůjčuje vynálezy básnické odvahy! Jako by v lidských očích činilo Boha vznešenějším a vyvýšenějším, pokud podle Eunomiových žáků *likrifis*, *karkaire*, *eurax*, *keraire*, *fy cheiri*, *size*, *dúpése*, *arabése*, *kanachize*, *smerdaleon konabize*, *ligxe*, *iache*, *mermérixe*⁷ a všechny podobné obraty nepřednášejí básníci podle své odvahy a úsudku, ale vkládají je do svých veršů zasvěcení samotným Bohem. /415/ Avšak ponechme již stranou jak toto, tak i následující moudrou a nevývratnou úvahu, totiž že „nemůžeme ukázat žádné ze svatých mužů, kteří by podle vyprávění Písma vynalézali nová slova“. Kdyby byla lidská přirozenost do příchodu těchto mužů neúplná a nebyla ještě cele vybavena dobrodiním řeči, mohli bychom právem požadovat, aby tento nedostatek doplnili. /416/ Pokud však byla přirozenost ve své řečové a rozvažující /*logiké*, *dianoétiké*/ působnosti od počátku soběstačná a úplná, jak by mohl někdo ještě vhodně žádat,

μάτων· καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐν βαθεῖ τῷ ὕπνῳ ληρήσας
ἐπὶ τὴν ἀμαχὸν τε καὶ ἀνανταγώνιστον ἀνάγκην μεταβαίνει
414 τῷ λόγῳ. λέξω δὲ οὐκ ἐπὶ ῥημάτων, ἀλλ' ἐπὶ μόνῃς τῆς
διανοίας τὸν παρ' ἐκείνου λόγον ἐκθέμενος. οὐ ποιηταῖς,
5 φησὶν, ἀναθετέον τὴν τῶν ῥημάτων εὗρεσιν τοῖς
1049 Μ. διαψευθεῖσιν ἐν ταῖς περὶ θεοῦ ὑπολήψεσιν.
οἷα χαρίζεται τῷ θεῷ ὁ γεννάδας τὰ τῆς ποιητικῆς ἐξου-
σίας εὐρήματα τῷ θεῷ προσάπτων, ὥστε διὰ τοῦτου σεμ-
νότερον τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὑψηλότερον τὸν θεὸν δοκεῖν
εἶναι, ὅταν πιστεύωσιν οἱ Εὐνομίῳ μαθητευόμενοι τὸ λι-
κριφὶς καὶ τὸ κάρκαιρε καὶ τὸ εὐράξ καὶ τὸ κέραιρε καὶ
τὸ φῦ χειρὶ καὶ σίζε καὶ δούπησε καὶ ἀράβησε καὶ
κανάχιζε καὶ σμερδαλέον κονάβιζε καὶ λίγξε καὶ ἱαχε
καὶ μερμήριζε καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὅτι οὐ κατ' ἐξουσίαν
15 τινὰ πρὸς τὸ δοκοῦν οἱ ποιηταὶ διεξέρχονται, ἀλλὰ παρ'
αὐτοῦ τοῦ θεοῦ τὰ ῥήματα ταῦτα μυσταγωγούμενοι τοῖς
415 μέτροις ἐνείρουσι. παρεῖσθω καὶ ταῦτα καὶ τὸ σοφὸν
ἐκεῖνο καὶ ἀμαχὸν ἐπιχειρήμα τὸ τοὺς ἀγίους τῶν
ἀνδρῶν μὴ ἔχειν ἡμᾶς ἐπιδεικνύναι κατὰ τὴν
20 γραφικὴν ἱστορίαν καὶ νᾶς ἐπεξευρόντας φω-
νάς. εἰ μὲν γὰρ ἀτελής ἦν μέχρι τῆς ἀναδείξεως τῶν
ἀνδρῶν ἐκείνων ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ οὕτω τῇ χάριτι τῇ
λογικῇ συμπεπλήρωτο, καλῶς ἔδει παρ' αὐτῶν ἐπιζητεῖσθαι
416 τὴν τοῦ λείποντος πληρωσιν· εἰ δὲ εὐθὺς παρὰ τὴν πρώτην
25 ἀπροσδεῆς καὶ τελεία κατὰ τὴν λογικὴν τε καὶ διανοητικὴν
ἐνέργειαν ἡ φύσις ὑπέστη, πῶς ἂν τις ἔτι κατὰ τὸ εὐκολον

10-11 λικριφίς] Hom II E 463 Od τ 451 κάρκαιρε] Hom II Y
157 εὐράξ] II A 251 O 541 κέραιρε] II I 203 12 φῦ χειρὶ]
saep̄ ap Homerum σίζε] Od ι 394 δούπησε] saep̄ Hom
ἀράβησε] saep̄ Hom ι3 κανάχιζε] II M 36 σμερδαλέον κονά-
βιζε] II B 433, Φ 593 al ἱαχε et ι4 μερμήριζε] saep̄ in Hom

MCT 2 καὶ τὴν ἀνανταγώνιστον ν 6 περὶ om T ιι κέραιρε:
κέκαδε ν 12 φῦ χειρὶ: φοχειρὶ ν σίζε sed rasura ut videtur
post σ T καὶ ἀράβησε MCT (ἀράβισε M), om ν ι3 καὶ σμερ-
δαλέον κονάβιζε ν, om MCT ι4 μερμήριζε C ν: μερμήριζε MT
ι9 κατὰ om ν 25 διανοητικὴν καὶ λογικὴν T (om τε)

Gregorii Nysseni Opera I

⁷ Zřídka poetické obraty z Homérových básní (odkazy W. Jaeger, *ad loc.*, překlad S. Hall): *likrifis* („cross-wise“, Il. E 463; Od. ι 451), *karkaire* („quaked“, Il. Y 157), *eurax* („sideways“, Il. L 251, O 541), *keraire* („mingled“, Il. I 203), *fy cheiri* („fie hand!“, často u Homéra), *size* („hissed“, Od. ι 394), *dúpése* („thudded“, často u Homéra), *arabése* („clashed“, často u Homéra), *kanachize* („rang“, Il. M 36), *smerdaleon konabize* („resounded horrid“, Il. B 433, F 593 aj.), *ligxe* („twanged“, *iache* („cry out“, často u Homéra), *mermérixe* („cogitated“, často u Homéra).

aby svatí mužové začali /vynalézat/ jména a slovesa a na základě pojmotvorby ustavili řeč? A pokud to nemůžeme dokázat, je to snad dostatečný doklad pro tvrzení, že pro nás Bůh uzákonil tyto slabiky a slova?

Biblické antropomorfismy

/417/ „Jestliže však,“ míní Eunomios, „Bůh neodmítá mluvit ke svým služebníkům, musíme se domnívat, že dával od počátku věcem názvy odpovídající přirozenosti (*prosfyeis proségorias*).“ Co na to máme odpovědět? Soudíme, že důvodem, proč Bůh k člověku mluví, je jeho láska k člověku /*filanthrópia*/. /418/ Protože totiž naše přirozenost nedokáže překročit svou omezenou míru a pochopit velikost přirozenosti nade vše vyvýšené, nechává Bůh svou moc milující člověka sestoupit k naší slabosti a rozdílí svou milost a svou pomoc tak, abychom ji pojmut mohli. /419/ Jako příklad můžeme uvést slunce, které na základě božské ekonomie mísí své mocné a čisté paprsky s mezivrstvou vzduchu, aby je přizpůsobilo těm, kdo přijímají jeho světlo a teplo, zatímco samo zůstává pro naši přirozenost nedostupné. Podobně totiž božská moc, nekonečně překračující naši přirozenost a nepřístupná účasti, daruje lidem to, co jsou schopni přijmout, jako nějaká soucitná matka, která napodobuje nesrozumitelné žvatlání svých dětí. Proto se ve svých rozmanitých teofaniích připodobňuje člověku, mluví lidským hlasem, bere na sebe hněv, soucit a podobné emoce /*pathé*/, aby všemi těmito způsoby, které odpovídají našim /možnostem/, byl náš dětinský život díky prozřetelným slovům jakoby za ruku doveden

ἐπιζητοῖν πρὸς σύστασιν τοῦ κατὰ τὴν ἐπίνοιαν λόγου τὸ τοὺς ἁγίους κατάρξαι φωνῶν ἢ ῥημάτων, ἢ εἰ μὴ τοῦτο ἔχομεν ἀποδείξει, ἱκανὴν ἑαυτῷ κρίνειν ἀπόδειξιν τοῦ τὸν θεὸν ἡμῖν νενομοθετηκέναι τὰς τοιαύτας συλλαβὰς καὶ τὰ
5 ῥήματα;

- 417 Ἄλλ' ἐπειδὴ, φησὶν, οὐκ ἀναίνεται ὁ θεὸς τὴν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ θεράποντας ὁμιλίαν, ἀκόλουθόν ἐστιν οἴεσθαι αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς τὰς προσφυσεῖς τῷ πράγματι τεθεῖσθαι προσηγο-
10 ρίας. τί οὖν καὶ πρὸς τοῦτο ἡμεῖς; τοῦ μὲν καταδέ-
χεται τὸν θεὸν τὴν πρὸς ἄνθρωπον ὁμιλίαν αἰτίαν εἶναι
418 τὴν φιλανθρωπίαν διοριζόμεθα. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐνδέχεται τὸ τῇ φύσει βραχὺ τῶν ἰδίων μέτρων ὑπεραρθῆναι καὶ τῆς ὑπερεχούσης φύσεως τοῦ ὕψους ἐφάψασθαι, τούτου χάριν
15 αὐτὸς πρὸς τὸ ἡμέτερον ἀσθενὲς κατὰ τὴν φιλάνθρωπον δύναμιν, ὥς ἡμῖν δυνατόν ᾤναι δέξασθαι, οὕτω τὴν παρ'
419 ἑαυτοῦ χάριν καὶ ὠφέλειαν νέμει. καθάπερ γὰρ κατὰ τὴν θείαν οἰκονομίαν ὁ ἥλιος τὸ σφοδρὸν τῶν ἀκτίνων καὶ ἄκρατον τῷ διὰ μέσου κατακεράσας ἀέρι σύμμετρον ἐπάγει
20 τοῖς δεχομένοις τὴν αὐγὴν τε καὶ τὴν θερμότητα, καθ' ἑαυτὸν ὢν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπροσπέλαστος, οὕτω καὶ ἡ θεία δύναμις καθ' ὁμοιότητα τοῦ ῥηθέντος ἡμῖν ὑποδείγματος ἀπειροπλασίως ὑπεραίρουσα τὴν φύσιν ἡμῶν καὶ ἀπρόσιτος εἰς μετουσίαν οὕσα οἶόν τις μήτηρ
25 εὐσπλαγχνος τοῖς ἀσήμεσι τῶν νηπίων κνυζήμασι συνδια-
ψελιζομένη τοῦτο νέμει τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ὁ λαβεῖν δυ-
νατῶς ἔχει, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ποιικίαις πρὸς τοὺς ἀνθρώπους θεοφανείαις καὶ κατὰ ἄνθρωπον σχηματίζεται καὶ ἀνθρωπικῶς φθέγγεται καὶ ὀργὴν καὶ ἔλεον καὶ τὰ
30 τοιαῦτα ὑποδύεται πάθῃ, ὥς ἂν διὰ πάντων τῶν καταλλή-
λων ἡμῖν χειραγωγῶτο ἡ νηπιώδης ἡμῶν ζωὴ, διὰ τῶν τῆς

MCT 3 ἔχομεν ν 4 καὶ: ἡ T 6 ἀπαναίνεται ν ὁ θεὸς post ἀναίνεται MCT: ante 7 ὁμιλίαν ν 14 τοῦ ὕψους: τοῦ ὕψιστου ν 17 τὴν om MCT

až k samému božství. /420/ Vždyť je zbožné se domnívat, že božství nepodléhá žádné emoci na způsob rozkoše, soucitu či hněvu – jak přece nikdo, kdo je i jen průměrně obeznámen s pravdou věcí, nebude popírat. A přesto čteme, že se Pán raduje ze svých služebníků, sptí hněvem nad padlým lidem a právě tak se smiluje, nad kým se smiluje, a ustrne se.⁸ Jak se domnívám, ve všech těchto výrocích nás jejich smysl poučuje, že Boží prozřetelnost jedná s naší slabostí tak, že přijímá naše vlastnosti. Ti, kdo upadají do hříchu, se tak ze strachu před pomstou zdrží zlých činů; ti, kdo jsou úzkostliví, nepropadnou beznaději, když uvidí, že lítostí mohou dojít slitování; ti, kdo prospívají ve spořádaném životě, se budou ještě více pyšnit ctnostmi, když svým životem dělají radost tomu, který bdí nad dobrými věcmi. /421/ Jako hluchoněmý nemůže oslovit toho, kdo se s ním baví pomocí znaků jemu srozumitelných, tak to nelze čekat ani od lidské řeči /*logos*/ o Bohu, a proto Bůh v souladu se svou ekonomíí užívá vůči lidem jejich řeč. I my jsme přece zvyklí usměrňovat nerozumná zvířata syčením, mlaskáním a pískáním, naše řeč však není ta, kterou se přizpůsobujeme sluchu nerozumných zvířat, nýbrž ta, jíž přirozeně užíváme mezi sebou. Vůči nerozumným zvířatům nám vystačí uzpůsobený zvuk a jakýsi jim přiměřený hlas. /422/ Ale náš zbožný přítel si pro naši náchylnost ke zlu nepřeje, aby Bůh užíval našich /slov/, aniž by si uvědomil, že se Bůh kvůli nám nezdráhal ani stát se prokletím a hříchem.⁹

⁸ Srv. Iz 62,5; 65,19; Ž 105(106),40; Iz 5,25; Ex 33,19, Ř 9,15 atd.

⁹ Ga 3,13; 2Kor 5,21.

- 420 προνοίας λόγων τῆς θείας φύσεως ἐφαπτομένη. ὅτι γὰρ
1052 M. οὐδενὶ πάθει τῶν καθ' ἡδονὴν ἢ κατ' ἔλεον ἢ ὀργὴν συμβαινόντων εὐαγές ἐστιν ὑποκεῖσθαι τὸ θεῖον οἷεσθαι, οὐδεὶς
5 τῶν ὄντων ἀλήθειαν· ἀλλ' ὅμως καὶ εὐφραίνεσθαι κύριος λέγεται ἐπὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ καὶ ὀργίζεσθαι θυμῷ ἐπὶ τὸν ἐπταικότα λαὸν καὶ ἐλεεῖν πάλιν ὃν ἂν ἐλεήσῃ καὶ οἰκτερεῖν ὡσαύτως, δι' ἐκάστου οἶμαι τῶν τοιούτων ῥημάτων τοῦτο τοῦ λόγου ἡμᾶς παιδεύοντος, ὅτι διὰ τῶν ἡμετέρων ἰδιωμάτων ἢ τοῦ θεοῦ πρόνοια τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν ἐπιμίγνυται, ὥς ἂν οἱ τε πρὸς ἁμαρτίαν ῥέποντες φόβῳ τῆς τιμωρίας ἑαυτοὺς τῶν κακῶν ἀνέχοιεν οἱ τε προσηλυμμένοι μὴ ἀπογινώσκοιεν τὴν ἐκ μεταμελείας ἐπάνοδον πρὸς τὸν ἔλεον βλέποντες, καὶ οἱ δι' ἀκριβοῦς πολιτείας κατορ-
15 θύοντες τὸν βίον μᾶλλον ταῖς ἀρεταῖς ἐπαγγάλλοιντο, ὥς εὐφραίνοντες τῷ ἰδίῳ βίῳ τὸν τῶν ἀγαθῶν γινόμενον ἔφορον.
421 ὥσπερ δὲ οὐκ ἔστι κωφὸν ὀνομάσαι τὸν διὰ σχημάτων τῷ κωφῷ καθὼς ἐπατεῖν πέφυκεν ὁμιλοῦντα, οὕτως οὐδὲ ἀνθρώπινον λόγον περὶ τὸν θεὸν οἰηθῆναι, ἐπειδὴ πρὸς ἀνθρώπους αὐτῷ κατ' οἰκονομίαν ἐχρήσατο. καὶ γὰρ ἡμεῖς κλωγμῷ καὶ ποππυσμῷ καὶ συρίγματι τὰ ἄλογα διευθύνειν εἰώθαμεν, ἀλλ' οὐ τοῦτο ἡμῖν ὁ λόγος ἐστὶν ὃ τῆς τῶν ἀλόγων ἀκοῆς καθικνούμεθα, ἀλλὰ πρὸς μὲν ἡμᾶς αὐτοὺς τῇ φύσει κεχρήμεθα, τοῖς δὲ ἀλόγοις ὁ κατάλληλος ψόφος
25 καὶ ὁ ποιὸς διὰ τοῦ σχήματος ἤχος πρὸς τὴν χρεῖαν ἐξήρκεσεν.
422 'Ἀλλ' οὐ βούλεται τοῖς ἡμετέροις ὁ εὐλαβὴς οὗτος τὸν θεὸν κεχρῆσθαι διὰ τὴν πρὸς κακίαν ἡμῶν ῥοπὴν, ἀγνοῶν ὁ φίλτατος ὅτι δι' ἡμᾶς οὐδὲ κατάρρα καὶ ἁμαρτία γενέσθαι ἀπέσχετο.

29 Gal 3, 13

MCT 4 ἂν supplevi 5 εὐφραίνεται C 9 τοῦτο τοῦ: τοῦ κροτοῦ v 13 μεταμελείας: μετανοίας v 21 κλωγμῷ correxi: κλωγμῷ libri v καὶ συρίγματι καὶ ποππυσμῷ T 22 τῶν om T 24 ὁ τε κατάλληλος v 28 τὴν πρὸς τὴν κακίαν M 29 ἀπέσχετο γενέσθαι v